קשרים עם שר־החוץ העיראקי

„העולם הזה" 1834, „סתם עוד רצח", על פגישותיו של אורי אבנרי עם המנהיג הערבי האשם ג'אוד שנרצח לפני שבועיים.

אותה ידיעה קטנה שהופיעה בעיתוני ישראל, כי האשם ג'אוד *, נציג מוסדות או"ם נרצח בביירות — אני לא ראיתיה. הדבר נודע לי מסיפורו של חה"כ אורי אבנרי על פגישותיו עם המנוח לפני 14 שנה. הצטערתי צער רב על מות האיש, שהיה לי שיח־ושיג איתו ואף התיידדנו, אחת מאותן ידידויות זורעות־תקווה בין אנשי־ציבור בני שני העמים. הדבר קדם כ־15 שנים לפגישותיו המעניינות של אורי אבנרי עם ג'אוד בסוף 1958. למתעניינים בתולדות המגעים והקשרים הפוליטיים היהודיים־ערבים, מן הדין הוא לספר סיפור זה מתחילתו.

באחד הימים של 1942 נזדמנתי אצל דוקטור יהודה לב מאגנס המנוח, נגיד האוניברסיטה העברית בירושלים. כמזכיר מרכז הליגה להתקרבות ושיתוף יהודי־ערבי הייתי בקשרים הדוקים עם ה"ר מאגנס, נשיא אגודת איחוד, אחד

אהרון כהן
אחווה יהודית־ערבית

הגופים הציבוריים שהשתתפו בליגה ונשאו בעולה. הד"ר מאגנס סיפר לי כי קיבל מכתב מידידו הרולד לאסקי ראש הלונדון סקול אוף אקונומיקס, המבקש קצת תשומת־לב לאחד מתלמידיו המבריקים, צעיר עיראקי החוזר לארצו דרך ארץ־ישראל, יעבור בירושלים ועפ"י עצת לאסקי יפנה למאגנס. שמא נכון אני לטפל קצת באותו צעיר? — שאלני מאגנס. נעניתי לבקשתו ובמשך יומיים הקדשתי זמן רב למדי לטיפול באותו אורח.

■ ■ ■

הנה זה צעיר ערבי משכיל, בן גילי, שעד מהרה מצאנו שפה משותפת בעניינים שעניינו את שנינו: בעיות האזור, ענייני ארץ־ישראל ועיראק והיחסים היהודיים־ערביים וכיו"ב. תוך כדי סיור ברחבי ירושלים והתבשמות מנופיה שוחחנו רבות, ציידתיו בדברי־דפוס (ביניהם חוברתי הראשונה בערבית השומר הצעיר ועמדתו ב־שאלה היהודית־ערבית, שהופיעה בדפוס במארס אותה שנה) ונפרדנו בידידות, כי שהוא מזמיני לבקרו בבגדאד.

לא חשבתי אז כי כה מהר אהיה בבגדאד. הגעתי לשם כחבר המשלחת הראשונה של הליגה וי, שהובילה לטהראן שלושה אמבולאנסים ובית־חולים־שדה, מתנת היישוב היהודי בארץ־ישראל לצבא־האדום, העומד בגבורה במילחמת־חיים־ומוות עם צבא גרמניה הנאצית. אך שלושת הימים ששהינו בבגדאד (19—22 ב־אפריל 1943) היו כה גדושים ודחוסים בעניינים שהיו קשורים בתפקידנו, וכן ב־פגישות עם חברים־חיילים מא"י (אפילו חבר הקיבוץ שלי, שלא ראיתיו מזמן) ועם חברים ששהו שם בענייני התנועה החלוצית, עליה ב', פליטי פולין, עליית ילדי טהראן וכיו"ב, שלא היה כלל סיפק בידי לחפש את מכרי העיראקי. רק בעברנו ב־בגדאד בדרך חזרה, בהתעכבנו שוב בבגדאד לארבעה ימים, איתרתי את האשם ג'אוד (15.5.43) ובילינו ביחד כמה שעות של שיחה מעניינת.

■ ■ ■

אישי־שיחי היה מפעילי תנועת המשכילים המשמאילים, מעורכי הדו־שבועון אר־ראבטה (האיגוד), ביטאונה של אגודת התרבות השמאלית שבבגדאד. הוא היה בקי לא רק בענייני עיראק, כי אם במתרחש באיזור כולו. דבריו על בעיות העולם הערבי לקראת סיום מילחמת־העולם־השנייה, דברים רבי־עניין היו. שוחחנו כמובן גם על היחסים היהודיים־ערביים, על פגישותי עם החוגים האנטיפאשיסטיים בסוריה ובלבנון, בסיירי שם כשמונה חודשים לפני־כן (יחד עם ח.מ. קלווירסקי המנוח, נשיא הליגה להתקרבות ושיתוף יהודי ערבי בא"י), על שיחותי עם אישיהם המרכזיים ועם עורכי ביטאוניהם, ווי־כוחים שניהלנו, סיכומים שסיכמנו וסידורים שקבענו לשמירת קשרים ולשיתוף פעולה, וכן על קשרים רבי־פנים שהיו לי בחוגים ערביים בארץ, בתפקידי כרכז המחלקה־לפעולה־ערבית של הקיבוץ־הארצי השומר־הצעיר וכמזכיר הליגה הנ"ל.

ג'אוד טרם מצא אז סדן לפטישו. תורתו של לאסקי והשקפותיו הדמוקראטיות הרתיעוהו מפני המיפלגה הקומוניסטית הערבית, שבזכות מאבקה האנטיפאשיסטי בימי המילחמה פסקו השילטונות לרודפה באכזריות. עם זאת לא היה מרוצה מפעולת חוגו־הוא, שהיה מרוכז סביב העיתון היומי צות אל־אהאלי (קול התושבים), שבעריכת כאמל ג'אדרג'י, לימים ממייסדי המיפלגה הלאומית הדמוקראטית בעיראק (1946) ומנהיגה הראשי. שעות השיחה המעמיקה חשובות היו לשנינו והפעם נפרדנו מתוך עניין הדדי ברור לשמור על קשר ולשאוף למגע בלתי־אמצעי נוסף. כתובתו היתה אחת החשובות מאלה בארצות הערביות. לפיהן הייתי שולח דברי־דפוס שהוצאנו בערבית וגם הוא היה שולח לי דברי־דפוס, לעיתים בצירוף ד"ש.

■ ■ ■

ושוב לא פילגנו, כי כה מהר יינתן לנו להיפגש פעם נוספת בבגדאד. ב־4 בנובמבר 1944 הגעתי שוב לבגדאד בדרכי לטהראן כחבר למישלחת השלישית של היישוב היהודי בארץ, שהובילה ציוד רפואי שי לצבא־האדום שבצפון פרס. הפעם לא השארתי עוד את ג'אוד לסוף התוכנית; במוצ"ש הגענו לבגדאד ולמחרת בבוקר, אך גמרנו את תפקידינו במיסגרת המישלחת ונפגשתי קצרות עם חברים שכחיילים בריטיים עשו שם בשליחות התנועה — ומייד הייתי עם ידידי האשם. הפעם מצאתיו מאושש ושופע מרץ ויוזמות. עתה היה מזכיר המיניסטריון־לענייניים־סוציאליים של עיראק. עמיתיו בארבאטה אמנם רטנו קימעה על שהוציא את צווארו מעול כתב־העת, אך הכל הודו כי הוא עושה רבות וחשובות במיסגרת תפקידו הרשמי.

ואכן ראיתיו כשידיו מלאות עבודה בענייני האיגודים המקצועיים הליגאליים שקמו אז בבגדאד ואף בעריה האחרות של עיראק: אגודות עובדי הרכבת, פועלי־העור, העץ, הדפוס, המחט, הטבק והסיגריות. אחת הכתבות ששלחתי מן הדרך (ניצני איגוד מקצועי בעיראק, משמר, 21.11.44) מבוססת היתה בעיקרה על חומר שנתן לי ג'אוד. בהציגו אותי לפני שר־תפו לעבודה במיניסטריון, הציגני כאורח־ידיד מפלסטין וביקש לשחררו מחובותיו במישרד, שיוכל לגמול לי על ארחי אותו בעברו בירושלים. מבוקשו ניתן לו, וכל הזמן שהיה ברשותי בארבעת ימי שהו־

אהרון כהן וחיים מרגלית קלווירסקי בביירות, 1942 *
תחילתו של סיפור

תי בבגדאד, ליווני למועדוני האיגודים המקצועיים, הסטודנטים, מערכות אר־ראבטה, צות אל־אהאלי ומקומות מעניינים בעיר. עם כאמל ג'אדרג'י, העורך הראשי של צות אל־אהאלי, קבענו להיפגש בשעת־ערב מאוחרת, כשגיליון העיתון כבר נדפס והולך, ושקענו בשיחה משולשת עד מאוחר אחרי חצות.

■ ■ ■

ג'אדרג'י, במובנים מסויימים מורו ורבו של ג'אוד. היה בשלוש־עשרה שנים בוגר ממנו (נולד ב־1898). כחייל תורכי במילחמה נפל בשבי הרוסים וכתום המילחמה חזר לעיראק מושפע ממהפכת אוקטובר. הוא בילה בבתי־כלא עיראקיים ומילא תפקיד חשוב בהתפתחות הרעיונית שבעיראק. כאחד מראשי קבוצת אל־אהאלי מילא תפקיד חשוב כבר במרד הגנראל בכר צדקי באוקטובר 1936 — ההפיכה הצבאית הראשונה בעולם הערבי (לפני מילחמת־העולם השנייה), שדגלה בריפורמה חברתית מרחיקת־לכת. ב־ממשלת־ההפיכה, בראשותו של חכמת סרימאן, קיבל איש קבוצתו של ג'אדרג'י את תיק הכספים וג'אדרג'י עצמו קיבל את תיקי הכלכלה והעבודות־הציבוריות.

דרכו הפוליטית של ג'אדרג'י רבת־עניין היתה (הוא מת בשנה שעברה). היה איש שיות בעלת שיעור־קומה, רחב־אופקים ואיש־המאבק. ג'אוד העריכו וכיבדו מאוד. אך לא בכל הסכים איתו.

שיחתנו המשולשת, הממושכת, גלשה לא־אחת לוויכוח תלת־צדדי ולאו־דווקא דו־צדדי (ביני לבינם). פרשת ג'אדרג'י ויחסו המפותל לבעיית ארץ־ישראל פרשה רבת־עניין היא לעצמה וכבר כתבתי פעם עליה (על המשמר, 11.11.49) ודברים מעניינים מאוד נוספים נודעו לי אח"כ, ואולי יבוא זמנם אי־פעם. האשם ג'אוד ודאי למד משהו מאותם נפתולים.

מכל־מקום, באותם הימים בבגדאד היה חוליה מקשרת בין האיגודים המקצועיים (בהם טיפל בתוקף תפקידו), אגודת הסטודנטים, דור־השבועון שלהם ועיתונו של ג'אדרג'י וכן קיים קשרים מסועפים עם חוגים אחרים, בהסתייעו באיצטלת תפקידו הרשמי כמזכיר המשרד הנ"ל.

בצאתי הפעם מבגדאד היה עימי צרור הגון של דברי־דפוס ומיסמכים מעניינים, שחברים חיילים דאגו כי יגיעו ארצה. עד הינתק הקשרים בין א"י ועיראק באביב 1948 הוספנו לקיים קשרי־דואר, בשלחנו איש לרעהו כל שהיה נראה לנו כעשוי לעניין. במרוצת השנים שלחתי לו דברי־דפוס רבים למדי, ביניהם עוד שתי חוברות שלי בערבית (איגרות לידידים, הוצאת הליגה להתקרבות ושיתוף, נובמבר 1943; הבעייה היהודית ושאלת ארץ־ישראל, הוצאת השומר"צ, אוקטובר 1945), ביולטינים ועלונים בערבית של השומר"צ ושל הליגה, לפעמים גם חומר של אחרים בערבית ובאנגלית, שמצאתיו רצוי לכתובת האמורה.

עברו שנים ולא ידעתי מה אירע לו לג'אוד. והנה בתחילת אוגוסט 1958, כשלושה שבועות אחרי מיגור שילטונם של גורי סעיד ובית־המלכות בעיראק, שמעתי עליו שוב. ב־6 באוגוסט 1958 שיגרתי לו, לכתובתו באו"ם, את המכתב הבא, בערבית:

„לכבוד מר האשם ג'אוד — שלום וברכה. קראתי בשימחה את הידיעה כי נקבעת כנציג עיראק באו"ם. אולי תזכור את שיחותינו הממושכות בשנת 1942 בעוברך בא"י ובמאי 1943 ובסתיו 1944 בבקרי בבגדאד. אם האשם ג'אוד משנת 1958 הינו אותו אדם ובעל אותן ההשקפות היסודיות והמחשבות אשר הכרתי — כי אז יש יסוד לשמחתי. אשמח מאוד אם תוכל להודיעני על קבלת שורות אלה והמצורף אליהן. הנני מתכבד לשלוח לך חוברת ניו אוטלוק, שמן המאמר המודפס בה בעמוד 47 תוכל לעמוד על שטח פעוליתי בשנים האחרונות. כמו־כן הנני שולח לך כמה מן הגליונות האחרונים של אל מרצאד, בטאונה הערבי של מיפלגת־הפועלים־המאוחדת (מפ"ם) שאליה הנני משתייך. תמצא בהם את עמדת המיפלגה וקטעי פרשנות בנוגע למהפכה האחרונה בעיראק. קבל נא את ביטויי הערכתי הנשגבה ושא שלום. (—) אהרון כהן, קיבוץ שער־העמקים, ישראל".

■ ■ ■

בחוברת ניו אוטלוק מיוני 58 נדפסה סקירתו של י. ושיץ מעבר לחומה הסינית, על ספרי המזרח הערבי (1955) והעולם הערבי של ימינו (1958). המכתב והמצורפות אליו נמסרו לחברי־תנועה אמריקני, שעמד לחזור לארה"ב, שימסרם להאשם ג'אוד באו"ם. נסיעת החבר נדחתה לזמן מה והדברים נשארו איתו, ב־18 באוקטובר 58 נעצרתי ע"י הש.ב. והחל אותו „רומאן אפל" בינינו, שנמשך שנים. עד היום לא הצלחתי להבהיר מה היה גורל אותו משלוח שלי להאשם ג'אוד. היו כנראה דברים בגו. מכל־מקום, לימים שמחתי לשמוע, כי לחם ששלחתי על פני המים — שותף למאבק מצאו באחד הימים...

אהרון כהן, שער־העמקים

---

* לאחר התמנותו ב־1958 כנציג עיראק באו"ם, כיהן האשם ג'אוד כשר־החוץ של עיראק בשנים 1959—1963. כאשר השילטון בעיראק עבר לפלגי הבעת — סולק מתפקידו, אח"כ עזב את עיראק והצטרף לסגל עובדי או"ם. בשנים האחרונות ישב בלבנון כנציג תוכנית־הפיתוח של או"ם.

* במסע מטעם „הליגה להתקרבות ושיתוף". שים לב לחותמת הצלם הלבנוני.

אזרחיים. מישהו נותן פקודה — וכל הגיבורים קופצים לדום.

ביניתיים, נותרתי דון קישוט, על הווספה, אחד הבודדים שנשארו בלי קסדת־מגן. אינני מתכונן לחבוש אותה גם ל־הבא. כאשר אקבל דו"ח, לא אשלמו, אופיע בבית־המישפט, אבזבז זמן וכסף, — גם שלי, גם של המדינה — ואלחם בכל הדרכים הפתוחות בפני על אחת מזכויות היסוד האלמנטריות של אזרח חופשי — שר־התחבורה ועוזרו, שלא נשכח להם את הקריעה הזאת ביום הבחירות. 40 אלף אופנועים — התאחדו.

מתי לוי, ירושלים

(המשך בעמוד 10)